

Effectieve didactiek in meertalige klassen van het kleuteronderwijs

BRUSSEL
VOL TAAAL

1

ACTIVEER RELEVANTE VOORKENNIS

- Maak een **talenaspoort** met de oudste kleuters. Zo leer je hun talenrepertoire kennen en kun je hun talige voorkennis correct inschatten.
- Maak een meertalige woordspin of woordweb. Zo verbind je gekende woorden aan een nieuw begrip. Laat de kleuters daarbij ook woorden in de thuistaal toevoegen om diepere woordkennis op te bouwen.
- Gebruik visueel materiaal voor woordenschat of beeld de betekenis uit. Vaak kennen de kleuters het woord wel al in hun thuistaal, maar nog niet in het Nederlands. Bijvoorbeeld: het woord 'huppelen' kun je gewoon tonen.
- Ga er niet van uit dat kleuters voor alles voorkennis hebben in hun thuistaal. Een kind kent niet noodzakelijk schooltaalwoorden in de thuistaal (zoals brooddoos, omcirkelen).
- Maak gebruik van vertalingen. Vraag bijvoorbeeld aan de ouders of aan oudere leerlingen een vertaling van enkele themawoorden.
- Zet in op pre-teaching bij het voorlezen van prentenboeken. Zo kunnen de kleuters nadien de nieuwe taal gemakkelijker opslaan en verankeren. Je kunt bijvoorbeeld:
 - o ervaringen die de kinderen al hebben, verbinden aan nieuwe kennis (woordenschat of wereldkennis)
 - o enkele prenten samen ontcijferen
 - o via een ander, iets eenvoudiger boek alvast basiswoordenschat aanbrenge
 - o mama of papa inschakelen om in eigen woorden en in de thuistaal bij de prenten te vertellen
- Brainstorm met de kleuters om te ontdekken welke woorden/talen de kleuters al kennen. Zo kun je nadien aanhaken bij de aanwezige kennis en extra, toegespitst taalaanbod bieden waar nodig.

2

GEEF DUIDELIJKE, GESTRUCTUREERDE EN UITDAGENDE INSTRUCTIE

- Gebruik taal die de kleuters begrijpen. Pas je taalgebruik aan, net als ouders, die vanzelf 'kindgerichte spraak'¹ gebruiken. Zo vindt de kleuter meer aanknopingspunten. Bijvoorbeeld:
 - o Leg extra nadruk.
 - o Gebruik eenvoudige zinnen.
 - o Herhaal belangrijke woorden.
 - o Parafraseer (herformuleer).
 - o Gebruik synoniemen.
 - o Geef eerst het onderwerp (topicalisatie).
 - o Denk na over je woordkeuze.
 - o Pas je spreesnelheid aan.
- Vraag de kleuters om een instructie in eigen woorden te herhalen. Zo ga je na of de boodschap begrepen is. (zie 6)
- Verklaar nieuwe begrippen zo nauwkeurig mogelijk met concrete en uitgewerkte voorbeelden en visualiseer. (zie 3 en 4)
- Werk met kleuters regelmatig in kleine groepjes om een toegespitst taalaanbod te kunnen bieden.
- Gebruik, als je dat kunt en als het nuttig is, ook eens een vertaling. Dat werkt sneller en zorgt voor een beter begrip dan een lange, uitdagende woordverklaring.
- Werk ook doelbewust en gestructureerd (planmatig) aan het uitbreiden van de woordenschat. Vooral anderstalige kleuters leren er sneller gericht woorden door.
 - o Geef een instructie bij de doelwoorden.
 - o Zorg voor netwerkopbouw. Zo leer je de kleuters dat elk woord verbonden is met andere woorden.
 - o Doe spelletjes met de doelwoorden.

¹ Child-directed speech (CDS) of motherese is de manier waarop volwassenen tegen baby's en kinderen praten. CDS heeft verschillende kenmerken die waarschijnlijk helpen bij het verwerven van een eerste taal.

3

GEBRUIK VOORBEELDEN

- Model lees- en luisterstrategieën: ze werken in elke taal op dezelfde manier.
- Model woordleerstrategieën:
 - o Licht toe hoe je je eigen talenkennis inzet:
 - Ah, telefoneren, dat is bijna hetzelfde als in het Frans...'
 - 'In ongezond zit het voorvoegsel on-. Dat betekent 'niet', dus ongezond betekent niet gezond.'
 - o Knoop gekende woorden uit hetzelfde woordveld aan een nieuw begrip:
 - In het woordveld rond 'het weer' breng je ook 'rillen' en 'zweeten' aan.
- Denk goed na over de voorbeelden die je gebruikt.
 - o Gebruik voor woordenschatverklaring voldoende woorden die alle aspecten van het woord dekken.
 - Transportmiddelen zijn o.m. auto's en treinen, maar ook boten. Denk dus ook aan transportmiddelen zonder wielen.
- Speel mee met de kleuters en bied zo op een natuurlijke manier rijke taal aan.
- Visualiseer met concreet materiaal, door te tonen en te benoemen. (zie 4)
- Leg linken met andere talen die de kleuters kennen. Dat spreekt hen meer aan (voorkennis) en zal dus beter blijven 'plakken'.

4

COMBINEER WOORD EN BEELD

- Zet visueel materiaal in voor begrip:
 - o Verzamel voldoende en rijk materiaal op de thematafel.
 - o Gebruik filmpjes om een onderwerp te illustreren. Doe het niet als er veel ballast in voorkomt. Dat kan net voor afleiding of verwarring zorgen.
 - o Gebruik digitale prentenboeken met bewegende beelden. Dat werkt beter voor de illustratie van woordenschat dan niet-bewegende beelden.
 - o Voeg een prentje toe. Zo voorzie je in extra ondersteuning om het woord weer op te roepen.
 - Een eenvoudige tekening van plaatsvoorzetels (onder, boven, naast, etc.)
 - o Toon of beeld uit wat je bedoelt:
 - De betekenis van 'aanwijzen' kun je gewoon uitbeelden.
- Denk na over wat je ophangt/neerzet in de klas en zorg dat er geen overbelasting is:
 - o Woordenschat: hang de doelwoordenschat van een beperkte periode op.
 - o Thematafel: laat alleen die materialen liggen die gelinkt zijn aan het huidige thema.

5

LEER LEERSTOF ACTIEF VERWERKEN

- Bied de kleuters meer spreekkansen: zet coöperatieve werkvormen in die voor interactie zorgen. Interactie is cruciaal om gelijk welke taal te verwerven.
- Stimuleer mondelinge vaardigheid door met kleine groepen te werken waarin iedereen aan bod komt.
- Sta model voor lees- en luisterstrategieën. Ze werken in elke taal op dezelfde manier, dus zijn ze bruikbaar in elke taal.
 - o Besteed er ook aandacht aan als er in de klas door ouders voorgelezen wordt in de thuistaal.
- Laat een prentenboek hervertellen: dat kan o.m. met vertelstenen, verteltafel, vertelschort, dramatiseren, tableau vivant.
- Herhaal aangebrachte woordenschat op verschillende manieren. Zo onthouden de kleuters de woorden en hun betekenis beter. Doe dat bijvoorbeeld via spelletjes zoals 'memory', 'kimpel', 'ik zie, ik zie, wat jij niet ziet', 'welk woord past niet in het rijtje en waarom?'. Dat kan zowel met echt materiaal als met prenten.
- Maak er een doelstelling van om elke kleuter tijdens elk dagdeel gehoord te hebben. Zo stimuleer je alle kleuters om taal te produceren. In de stille periode² krijg je meestal nog geen verbale reactie.
- Gebruik prompts³ om pushed output⁴ af te dwingen.
 - o Een kind zegt 'Ik geloof dat waarom mijn mama dat gezegd heeft'. Je reageert met de prompt 'Ik geloof dat **omdat...**' en benadrukt de omdat. Het kind herneemt nu dezelfde zin en gebruikt daarbij de prompt.
- Uit onderzoek⁵ blijkt dat kijken naar televisie in de doeltaal leidt tot weinig nieuwe verwerving, omdat er geen interactie aan gekoppeld is.

² De stille periode (of 'non-verbale periode') is de eerste fase in het meertalige taalontwikkelingsproces. Het is zeker geen passieve periode. De taalleerder heeft deze periode nodig om actief te luisteren, zijn omgeving te verkennen, nieuwe ervaringen te begrijpen en nieuwe betekenissen te ontwikkelen. Blijf daarom ook actief met hem communiceren, ook al volgt er vaak geen verbale reactie. Het kind probeert al zijn vergaarde kennis te linken aan de nieuwe taal en context.

³ Prompts zijn aanwijzingen die ervoor zorgen dat de taalgebruiker moet verduidelijken of corrigeren.

⁴ 'Pushed output' is wat taalgebruikers produceren als je ze aanspoort om zich correct en beknopt uit te drukken. Als ze daar correctieve feedback op krijgen van de leraar of klasgenoten, leidt dat tot een nauwkeurigere beheersing van de taal.

⁵ Zie Lightbown, P. & Spada, N. (2013). How languages are learned. Oxford University Press.

6

ACHTERHAAL OF DE HELE KLAS HET BEGREPEN HEEFT

- Ga na of alle nodige woordenschat verworven is:
 - o Test de woordenschat met bliksembeurten: laat de kleuters zelf woorden verklaren.
 - Vraag: 'Kan je dit verder uitleggen?'
 - o Laat voorbeelden geven. Zo merk je wat ze niet of verkeerd begrepen hebben.
 - Vraag: 'Kan je een voorbeeld geven?' of 'Maak eens een zin met dat woord?'
- Laat de kleuters zelf woorden verklaren, dingen uitleggen, een tekening maken. Dat kan ook als verslag van een activiteit.
- Stel zeker ook open vragen; die leiden tot een kwalitatief meer hoogstaande taalproductie. Vragen waarop je zelf als leerkracht het antwoord weet, leiden tot minder echte interactie en productie.
 - o Je stelt de vraag 'Wat gebeurt er altijd in de herfst?' en een kleuter antwoordt dat haar moeder dan jarig is. Ga hier dan op in. Als je dat niet doet omdat je het over de vallende bladeren wil hebben, dan verstoort dat de interactie en de productie van het kind.
Hou daar vooraf rekening mee en stel heel gerichte vragen.
- Maak er een doelstelling van om elke kleuter tijdens elk dagdeel gehoord te hebben. Zo stimuleer je alle kleuters om taal te produceren. In de stille periode⁶ krijg je meestal nog geen verbale reactie.
- Zorg dat je zeker ook beurten geeft aan minder taalvaardige kleuters en gun hen de tijd om een antwoord te formuleren.
- Controleer of de kleuter begrijpt wat je zegt, bijvoorbeeld door een non-verbale reactie uit te lokken
 - o Zeg: 'Wijs maar aan welk plaatje ik bedoel.'
- Gebruik ook observaties om na te gaan wat de kleuters al verworven hebben. Taalverwerving verloopt grillig (zie 8). Soms gebruiken kleuters bepaalde woordvormen correct en passen ze deze een tijd later weer verkeerd toe.

⁶ De stille periode (of 'non-verbale periode') is de eerste fase in het meertalige taalontwikkelingsproces. Het is zeker geen passieve periode. De taalleerder heeft deze periode nodig om actief te luisteren, zijn omgeving te verkennen, nieuwe ervaringen te begrijpen en nieuwe betekenissen te ontwikkelen. Blijf daarom ook actief met hem communiceren, ook al volgt er vaak geen verbale reactie. Het kind probeert al zijn vergaarde kennis te linken aan de nieuwe taal en context.

- Zet in op pre-teaching bij het voorlezen van prentenboeken. Zo kunnen de kleuters nadien de nieuwe taal gemakkelijker opslaan en verankeren. Je kunt bijvoorbeeld:
 - o ervaringen die de kinderen al hebben, verbinden aan nieuwe kennis (woordenschat of wereldkennis)
 - o enkele prenten samen ontcijferen
 - o via een ander, iets eenvoudiger boek alvast basiswoordenschat aanbrenen
 - o mama of papa inschakelen om in eigen woorden en in de thuistaal bij de prenten te vertellen
- Zorg voor een contextrijke leeromgeving⁷: verwoord wat er in de klas gebeurt, gebruik visuele en non-verbale ondersteuning ...
- Gebruik talensensibilisering⁸ als scaffold⁹ voor alle kleuters en bouw zo metalinguïstische kennis¹⁰ op.
- Gebruik aanvulzinnen als opstap om kleuters te doen spreken of schrijven. Geleidelijk kan die ondersteuning wegvallen:
 - o Ik ben boos omdat ...
 - o Mohammed schrikt, want ...
- Ga na waar de kleuter staat in zijn taalontwikkeling en hou daar rekening mee. Zet niet in op fouten waar het kind in de taalontwikkeling niet aan toe is.
 - o Een kleuter maakt vaak geen onderscheid tussen de verschillende talen omdat het metalinguïstisch bewustzijn daarvoor nog niet ontwikkeld is.

⁷ Een contextrijke leeromgeving is een leeromgeving vol interactie en met taalsteun; gerichte ondersteuning om het taalaanbod begrijpelijker te maken.

⁸ Talensensibilisering is het leren *over* talen, niet het leren van of in talen. Het doel van talensensibilisering is openheid en gevoeligheid voor talen ontwikkelen, de kennis en bewustzijn over taal, taalvariëteiten en talen te verhogen en zo de metacognitieve en metalinguïstische vaardigheden te bevorderen.

⁹ Een scaffold is een opstap waarmee je je onderwijs aanpast, zodat leerlingen op het juiste niveau worden ondersteund. Die scaffolds bouw je geleidelijk af als leerlingen ze niet meer nodig hebben.

¹⁰ Metalinguïstische kennis of bewustzijn is het kunnen nadenken en praten over de eigenschappen van taal en over hoe taal wordt gebruikt. Je begrijpt dat een taal een set van afspraken is die in een andere taal anders kan zijn. Dat zie je bijvoorbeeld als iemand zichzelf spontaan corrigeert of als iemand op de taal van een ander let en daarover opmerkingen maakt.

8

SPREID OEFENING MET LEERSTOF IN DE TIJD

- Leren is ook vergeten. Laat woordenschat in verschillende thema's en klassen terugkomen. Op die manier moeten kleuters bepaalde woorden meer dan eens ophalen uit hun geheugen. Zo verwerven ze die woorden beter.
 - o Het woord driehoek kan een plaats vinden in verschillende thema's, zoals sinterklaas (de mijter), de kerstboom, het thema kunst (vormen).
- Laat eenzelfde thema terugkomen in de verschillende kleuterklassen. Zo verbreed en verdiep je de woordkennis errond.
- Hou er rekening mee dat taalverwerving grillig is. Soms gebruiken kleuters bepaalde woordvormen correct en passen ze deze een tijd later opnieuw verkeerd toe.
 - o Je herkent dit voorbeeld vast: Een kleuter gebruikt spontaan de juiste verleden tijd van een sterk werkwoord (bv. 'liep'). Ineens gebruikt hij 'loopte'. Dat komt doordat hij de regel van de verleden tijd afleidt, maar nog niet doorheeft dat sterke werkwoorden een uitzondering vormen op die regel.

Bij anderstalige kinderen doen die fenomenen zich later voor dan bij moedertaalsprekers. Daarom is het belangrijk om daar regelmatig opnieuw aandacht aan te besteden of taken te doen waarin ze dit kunnen oefenen.

9

ZORG VOOR AFWISSELING IN OEFENTYPES

- Wissel oefentypes af. Drill en practice kan een plaats hebben, maar zorgt niet noodzakelijk voor blijvende verwerving. Ook andere toepassingen en productietaken (zoals een toneeltje maken, een verhaaltje bedenken) zijn nodig. Betekenisvolle, functionele taken zorgen bovendien voor een grotere motivatie bij de kleuters.
- Zet zeker in op mondelinge interactie. Die mondelinge interactie is nuttig om een zekere vloeiendheid te verkrijgen.
- Gebruik ook coöperatieve werkvormen. Kleuters leren graag van elkaar.
- Laat in de verschillende hoeken dezelfde woordenschat aan bod komen.
- Verwacht geen wonderen van televisie kijken. Het heeft niet veel effect op de taalverwerving (waarschijnlijk door het gebrek aan menselijke interactie).

- Test woordenschat met bliksembeurten en door voorbeelden te laten geven.
 - o Vraag: 'Kan je dit verder uitleggen?' Kan je een voorbeeld geven? Maak eens een zin met dat woord?'
 - o Laat de kleuters in duo's een woordspin maken met om ter meest woorden uit het vorige thema.
- Doe een kimpel in de kring om woordenschat op te halen: welk voorwerp is er weg?
- Laat een prentenboek hervertellen. Kies zelf de kleuter uit, geef voldoende denktijd en vermijd beurdiefjes en beurthaaien¹¹.
- Laat kleuters kort samenvatten wat ze nog weten van een vorig thema of van een bepaalde activiteit. Zo merken ze wat ze al dan niet gezegd krijgen.
 - o Ze halen opnieuw hun kennis op.
 - o Ze selecteren de belangrijkste informatie.
 - o Ze zetten de woordenschat in.

¹¹ Beurtdiefjes zijn kinderen die er alles aan doen om aan het woord te komen; zelfs een ander zijn beurt afnemen. Sommige kinderen gunnen een ander het woord niet. Zij worden beurthaaien genoemd.

- Gebruik betekenisonderhandeling¹²:
 - o Vraag: 'Wat zeg je?', 'Wat bedoel je?'
 - o Doe eventueel zelf mogelijke voorstellen om de communicatie tot stand te brengen. Benoem de juiste vorm als de kleuter er zelf niet toe komt: 'Bedoel je ...?'
 - o Geef aan dat anderen hen niet zullen begrijpen. Denk hierbij ook aan het verkeerd uitspreken van klanken.
- Wees geen 'te goede verstaander'. Geef ook kleuters de feedback dat er iets verkeerd gaat. Zo krijgen zij inzicht in de eigen onverstaanbaarheid.
- Hou rekening met de cognitieve ontwikkeling van de kleuter:
 - o Een kleuter die nog geen begrip heeft van tijd, zal ook geen (juiste) temporele aanduidingen (zoals gisteren, morgengebruiken).
- Volg de ontwikkeling van het metalinguïstisch bewustzijn van de kleuter:
 - o Een kleuter die nog geen onderscheid maakt tussen de talen die hij spreekt, kun je niet terechtwijzen om Nederlands te spreken.
- Geef positieve feedback als een kleuter iets precies verwoordt of een nieuw aangeleerd woord gebruikt. Dat helpt hen om aandacht te hebben voor correct taalgebruik.

¹² Tijdens betekenisonderhandeling ga je op zoek naar wat je gesprekspartner precies bedoelt. Je helpt de boodschap verhelderen door uit te zoeken wat er precies bedoeld wordt.

- Sta model voor lees- en luisterstrategieën. Ze werken in elke taal op dezelfde manier, dus zijn ze bruikbaar in elke taal.
 - o Besteed er ook aandacht aan als er in de klas door ouders voorgelezen wordt in de thuistaal.
- Stimuleer de kleuters om hun thuistaal te gebruiken bij het leren van de schooltaal. Leer hen die leerstrategie eigen maken:
 - o Licht toe hoe je je eigen talenkennis inzet:
 - 'Ah, telefoneren, dat is bijna hetzelfde als in het Frans...